

УДК 341.171:341.24

О. В. Базов,

кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОСУДДЯ ТА МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК

Стаття присвячена аналізу міжнародного кримінального правосуддя і сучасного міжнародного правопорядку та їх взаємному впливу. Досліджено основні ідеї, які були покладені в основу концепції міжнародного кримінального правосуддя та які впливають на подальший її розвиток. Проаналізовано доктрину міжнародного правопорядку на основі верховенства права, яка покликана захищати універсальні цінності сучасного глобалізованого світу та яка виступає як теоретичне обґрунтування міжнародного кримінального правосуддя. Особливу увагу приділено питанням юрисдикції Міжнародного кримінального суду як одного із основних елементів системи міжнародного кримінального правосуддя.

Ключові слова: міжнародне кримінальне правосуддя, сучасний міжнародний правопорядок, міжнародні злочини, міжнародно-правова відповідальність, міжнародний суд.

Важливу роль у підтримці сучасного міжнародного правового порядку відіграють інститути міжнародного правосуддя, за допомогою яких держави мають можливість цивілізовано розв'язувати існуючі суперечності й спори. Інститути міжнародного правосуддя, як і міжнародні відносини в цілому, характеризуються суттєвим динамізмом розвитку. Міжнародне кримінальне правосуддя, яке виступає одним із таких інститутів, є відносно новим феноменом у системі міжнародного правосуддя, хоча з давніх часів основним міжнародно-протиправним діянням, за вчинення якого передбачалося найбільш суворе покарання, вважалося порушення міжнародних зобов'язань, зокрема порушення принципу *pacta sunt servanda*.

На становлення міжнародного кримінального правосуддя вплинуло декілька ідей, головними з яких є ідея миру та ідея міжнародного правопорядку. Розглядаючи спори між державами, пов'язані із післявоєнним врегулюванням міждержавних спорів, вирішуючи питання притягнення до відповідальності осіб, які вчинили міжнародні злочини, міжнародні суди, безумовно, сприяють зміцненню миру і становленню справедливого міжнародного правопорядку. Са-

ме у зв'язку із проектами всезагального і вічного миру граф Л. О. Камаровський досліджував ідею міжнародного суду [1]. А Ф. Джессап справедливо свого часу зазначав, що поки світ не досягне якої-небудь форми міжнародного уряду, де колективна воля буде превалювати над індивідуальною волею суверенної держави, остаточна функція права, яка має за мету усунення звернення до сили для розв'язання людських конфліктів, буде не виконана [2, р. 2—3]. Невипадково, що з виникненням християнської церкви папство, яке відіграло певний час вирішальну роль у міжнародних відносинах, виступало своєрідним міжнародним трибуналом щодо розв'язання спорів між монархами та державами.

У якості теоретичного обґрунтування міжнародного кримінального правосуддя виступає доктрина міжнародного правового порядку на основі верховенства права, яка розуміється як вчення про верховенство міжнародного права, покликаного охороняти універсальні цінності сучасного глобалізованого світу, важливе місце серед яких належить правам людини і громадянина.

Реалізація ідеї запровадження міжнародного кримінального правосуддя пов'язана із подоланням впливової по-

літичної ідеї — ідеї державного суверенітету, хоча органи міжнародного кримінального правосуддя покликані доповнювати національні судово-правові системи. Так, наприклад, хоча у ст. 227 Версальського мирного договору (1919 р.), яким по завершенні Першої світової війни було визначено засади нового на той час міжнародного правопорядку, і йшлося про встановлення вини країн-агресорів та передбачалося створення спеціального суду *ad hoc* для переслідування осіб, «обвинувачених у вчиненні дій, що суперечать законам і звичаям війни», з різних міжнародно-правових та політичних обставин, у тому числі через відмову уряду Нідерландів видати правосуддю німецького кайзера Вільгельма II, який був звинувачений «у вищій образі міжнародної моралі й священної сили договору», на підставі того, що звинувачення проти нього вважалися правосуддям *ex post facto*, цей суд не відбувся. Проте відтоді в міжнародному співтоваристві було сформовано чітке уявлення про міжнародно-правовий спосіб притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів.

Практичним втіленням концепції міжнародного правосуддя стало заснування та діяльність після Другої світової війни Нюрнберзького і Токійського воєнних трибуналів. Нюрнберзький процес став важливою віхою в становленні міжнародного кримінального правосуддя, першим історичним судовим прецедентом притягнення до відповідальності і покарання міжнародним кримінальним судом головних воєнних злочинців. Успішна діяльність цих трибуналів стала важливим поштовхом подальшого розвитку міжнародної кримінальної юстиції. Норми міжнародного права у цій сфері справили значний вплив і на формування права на судовий захист, оскільки запобігання конфліктам і захист порушеного права виступає однією із головних функцій міжнародного права. У грудні 1946 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію, в якій були підтверджені принципи міжнародного

права, що були визнані в Статуті Нюрнберзького трибуналу, зокрема щодо кримінальної відповідальності керівників держав за найтяжчі міжнародні злочини.

Остаточне становлення міжнародного кримінального правосуддя відбулося після заснування постійно діючого Міжнародного кримінального суду (*International Criminal Court*) відповідно до ст. 1 його Статуту, прийнятого на Дипломатичній конференції ООН у Римі 18 липня 1998 р. Проте, Римський статут не став першим міжнародним договором про створення судового органу для переслідування осіб, винних у найтяжчих злочинах, оскільки його попередницею стала Конвенція про заснування міжнародного кримінального суду 1937 р., яка так і не набула чинності.

Слід зазначити, що Дипломатичній конференції ООН 1998 р. передували низка підготовчих заходів, які відбувалися протягом певного часу. Зокрема, ще у 1948 р. до порядку денного Генеральної асамблеї ООН було внесено питання щодо створення міжнародного кримінального суду, а у 1950 р. Комісія з міжнародного права надала Генеральній асамблеї ООН спеціальну доповідь, в якій було визнано необхідним та було обґрунтовано створення такого міжнародного суду.

Міжнародний кримінальний суд у силу свого статусу як основного елементу в системі міжнародного кримінального правосуддя відіграє важливу роль у сучасному міжнародному правовому порядку.

З урахуванням документів XII Конгресу ООН щодо запобігання злочинності та кримінальному правосуддю, який відбувся 12–19 квітня 2010 р. (Сальвадор, Бразилія), термін «міжнародне кримінальне правосуддя» охоплює як матеріальні, так і процесуальні норми міжнародного кримінального права, а також інституціональний аспект. Матеріальні норми міжнародного кримінального права передбачають декілька категорій злочинів. Відповідно до положень ст. 5 Римського статуту Міжнародного

кримінального суду юрисдикція Суду обмежується найбільш серйозними злочинами, які викликають стурбованість усього людства, зокрема: а) злочином геноциду; б) злочинами проти людяності; в) воєнними злочинами; г) злочином агресії. При цьому здійснювати повноваження щодо притягнення до відповідальності винних осіб за вчинення злочину агресії Суд може здійснювати за умови: 1) визначення поняття агресії; 2) визначення умов, з урахуванням яких Суд буде здійснювати юрисдикцію щодо цього злочину. В Статуті МКС та відповідних міжнародних конвенціях визначені і процесуальні норми міжнародного кримінального права, зокрема і питання співробітництва держав з кримінально-правових питань [3].

Слід зазначити, що підтримання міжнародного правопорядку, забезпечення міжнародної стабільності і безпеки шляхом притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні фундаментальних злочинів (*core crimes*) виступає головним завданням міжнародного кримінального правосуддя. Доктрина міжнародного правопорядку на основі верховенства права, яка покликана захищати універсальні цінності сучасного глобалізованого світу, виступає як теоретичне обґрунтування міжнародного кримінального правосуддя. Зазначені в Статуті МКС міжнародні злочини розглядаються як порушення *jus cogens* норм, які породжують зобов'язання *erga omnes*, що повинні виконуватись усіма беззаперечно [4, р. 63–74]. Норми міжнародного права, що передбачають відповідальність за найбільш серйозні злочини, відносяться до норм загального міжнародного права, які мають універсальну сферу дії. Згідно зі ст. 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. під імперативною нормою загального міжнародного права (*jus cogens*) розуміється норма, яка приймається і визнається міжнародним співтовариством держав у цілому як норма, відхилення від якої неприпустиме і яка може бути змінена лише наступною нормою загального міжнародного права, що

має аналогічний характер [5]. Професор М. В. Буроменський справедливо зазначає, що сьогодні міжнародне кримінальне право є сукупністю міжнародно-правових норм, що встановлюють на даному етапі розвитку злочинність і караність найсерйозніших посягань щодо миру та міжнародної безпеки [6, с. 359].

Оскільки Міжнародний кримінальний суд має міжнародну правосуб'єктність, а його рішення є обов'язковими для держав-учасниць Римського статуту, важливими є питання прийняття судових рішень у межах визначеної державами-учасницями його юрисдикції. Міжнародний кримінальний суд повинен ефективно діяти в межах визначеної компетенції та повноважень. На підставі міжнародного права і за умови абсолютно безстороннього відношення до учасників судового процесу та політичних впливів Суд повинен дати правовий висновок, наскільки звинувачення у вчиненні злочину є обґрунтованим з юридичної точки зору та, зрозуміло, наскільки притягнення до кримінальної відповідальності відповідної особи є законним і справедливим. Не може бути розмежування судових спорів на правові і політичні. У ч. 3 ст. 66 Римського статуту зазначається, що для засудження звинуваченого Суд повинен переконатися в тому, що звинувачений винен і це не підлягає сумніву на розумних підставах [3].

Ефективне відправлення міжнародного кримінального правосуддя можливе лише в умовах міжнародного правопорядку, який побудований на принципах поваги до права та мирного врегулювання спорів. В іншому випадку міжнародні суди можуть «перетворюватися у засіб диктату, примусу і шантажу» [7].

Слід зазначити, що лише спільна діяльність національних і міжнародної систем кримінального правосуддя, в основі якої знаходяться міжнародні норми і принципи верховенства права, якісного і справедливого судового захисту, є найбільш ефективним механізмом забезпечення міжнародного правового порядку. Як відомо, усі держави Європейського Союзу підписали та ратифікували

Римський статут. Оскільки Україна прагне стати повноправним членом ЄС, повноправним учасником європейського правового простору, не викликає сумніву необхідність ратифікації нашої державою Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Список використаної література

1. Kamarovski L. A. Le tribunal international / Transl. S. de Westman. Paris, 1887.
2. Jessup Ph. C. A modern law of nations. Archon Books, 1968.
3. Римський статут міжнародного кримінального суду / Сайт Верховної Ради України. URL: // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
4. Bassioni M. C. International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Ergo Omnes // Law & Contemporary Problems. 1996. Vol. 59. No. 4.
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.69 // Юридична інформаційно-пошукова система «Ліга», файл MU69K01.LHT.
6. Буроменський М. В. Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права // Вісник Академії правових наук України: зб. наук. пр. № 2 (33). 3 (34).
7. Procès verbaux des séances du Comité. 16 juin — 24 juillet 1920 avec Annexes. La Haye, Van Langenhuysen Freres, 1920. P. 7. URL: www.icj-cij.org.

Базов А. В. Международное уголовное правосудие и международный правопорядок. *Статья посвящена анализу международного уголовного правосудия и современного международного правового порядка, а также их взаимному влиянию. Исследованы основные идеи, которые легли в основу концепции международного уголовного правосудия и которые оказывают влияние на его дальнейшее развитие. Проанализирована доктрина международного правопорядка на основе верховенства права, которая призвана защищать универсальные ценности современного глобализованного мира и которая выступает в качестве теоретического обоснования международного уголовного правосудия. Особое внимание уделено вопросам юрисдикции Международного уголовного суда как одного из основных элементов системы международного уголовного правосудия.*

Ключевые слова: международное уголовное правосудие, современный международный правопорядок, международные преступления, международно-правовая ответственность, международный суд.

Bazov O. V. International Criminal Justice and International Legitimacy.

The article is a research of international criminal justice and present international legitimacy and their mutual influence. The author examined fundamental ideas taken as a basis for a concept of international criminal justice and which have an impact on its development. Doctrine of international legitimacy was investigated in terms of the rule of law aimed at protection of universal values of today's globalized world and which acts as theoretical justification of international criminal justice. Particular emphasis is given to issues of jurisdiction of the International Criminal Court as one of the key elements of the system of international criminal justice.

Key words: international criminal justice, present international legitimacy, international crimes, international legal responsibility, international court.